

Kerstin Lundman
0708 498 593
Kerstin.lundman@regeringskansliet.se

2018-04-06

Till Näringsdepartementet

N2017/07438/FF

Synpunkter från Svenska Unescorådet på betänkande från utredningen ”Sveriges besöksnäring: Ett land att besöka – En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring”, SOU 2017:95.

Inledning

- Svenska Unescorådet ser positivt på att utredningen tillsatts och på förslagen om nationell strategi och nationellt besöksnäringforum.
- Svenska Unescosamarbeten kan bli centrala delar av en samlad politik. Svenska Unescorådet har bred överblick över Unescos verksamhet inom t ex arbetet för bevarande av kultur/naturarv/immateriella kulturarv, mot olaglig handel med kulturföremål, stöd för Unescos nätverk för kreativa städer och globalt arbete kring Agenda 2030 etc. Vi föreslår därför att Svenska Unescorådet ges möjlighet att delta i arbetet med forumet.
- Även i arbetet med en plan för hållbar besöksmålsutveckling av världsarven i Sverige kan Svenska Unescorådets erfarenheter ge internationell överblick och tillföra kunskap om Unesco.
- Svenska Unescorådet instämmer i betänkandets bedömning att kunskapen om hur kulturarvet kan utvecklas som besöksmål behöver öka, vilket också kan ske genom internationellt samarbete. Mycket kunskap inom området finns i andra länder och i Unescos olika nätverk. Eftersom besöksindustrin är global är bredare internationellt kunskapsutbyte centralt och internationellt samarbete på olika nivåer (även utanför besöksindustrin) kan skapa förutsättningar för långsiktig hållbar utveckling av turism inriktad mot upplevelser och kvalitet.

- I det fortsatta arbetet är det viktigt att Unescoreferenser är uppdaterade och korrekta (se text under kapitelrubrikerna).

Kapitel 4.2 Agenda 2030 och ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet

I texten refereras till de problem som turismen redan orsakar också vid världsarv. Vi vill understryka att det behövs genomtänkt riskbedömning även i Sverige. Detta scenario kan leda till att lokalbefolkningen vänder sig mot utarmningen av sin närmiljö nära t ex världsarv och det finns många internationella exempel på att detta redan skett.

Kapitel 4.3 Smart samhällsbyggnad – smarta städer och smarta landsbygder

Ett starkare internationellt samarbete mellan städer kan vara en viktig del i utvecklingen av besöksnäringen och också öka uppmärksamheten för besöksmål med inriktning mot kvalitet.

Unescos nätverk för kreativa städer, Creative Cities, (t.ex. gastronomi i Östersund, design i Helsingfors och böcker i Reykjavik) kan ge bidrag till smarta och hållbara städer. Unescos medlemsländer har också antagit en rekommendation om hållbar utveckling av städer: **Unescos rekommendation om det historiska stadslandskapet** där bevarande av historiska delar i städer ses som en viktig del av hållbar utveckling. Att använda detta verktyg kan ge städer internationellt samarbete och ett redskap för bevarande som också kan gynna besöksnäring med inriktning mot kvalitet.

För närvarande finns inga svenska områden i **Unescos nätverk för geoparker**, men framtida svenska geoparker kan bidra till utvecklingen av ”smart landsbygd” som bas för internationellt samarbete och kontakter.

Kapitel 6 Kompetensförsörjning

Vi vill påpeka att det inte finns någon högskoleutbildning för världsarvsförvaltare eller kurser/delkurser om världsarv inom andra högskoleutbildningar som arkitektutbildning, landskapsarkitektutbildning, byggnadsvård, internationell juridik etc. inom den svenska högskolan. Inte heller finns systematisk svensk forskning kring t.ex. bevarandet av världsarven och världsarvskonventionen.

Kapitel 10 Naturturism

Unescos biosfärprogram, Man and the Biosphere, nämns i texten som möjliga områden för natur- och kulturturism. Till att börja med ser vi det som mycket positivt att biosfärområden tas upp. Biosfärbetet är lokalt

förankrade för långsiktigt hållbar utveckling, där den ekologiska dimensionen samspelar med de sociala och ekonomiska. Biosfärområden är modellområden och erfarenheter och verktyg, metoder och modeller som utvecklas i biosfärområdena ska inspirera till utveckling av lokal samverkan kring bevarande och hållbart nyttjande i samhället i stort. Det finns en outnyttjad potential hos biosfärprogrammet att arbeta med hållbar besöksnäring ur ett helhetsperspektiv på natur, kultur- och måltidsturism, och bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser.

Svenska Unescorådet är positiv till de förslag som läggs med anknytning till biosfärområden men vill samtidigt påpeka att ett biosfärområde inte är en form av skyddad natur, vilket vissa skrivningar kan tolkas som. Unesco utnämner biosfärområden och detta innebär i sig inte ett skydd i juridisk mening. Det innebär inte heller några särskilda inskränkningar eller utökade krav på befintliga skyddade områden,

Områdenas roll är framförallt att genom samordnad planering och samverkan utveckla bevarandet av särskilt värdefulla kärnområden i kombination med ett hänsynsfullt nyttjande i området som helhet.

Kapitel 10.4 Hållbar utveckling i naturmiljö

I texten nämns Unescos biosfärområden som möjliga modellområden för Agenda 2030. Frågan finns belyst i skriften "Sveriges biosfärområden – arenor för implementering av Agenda 2030",
<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/>

Kapitel 11 Kulturturism

Immateriella kulturarv kan komma att betyda lika mycket för en framtida besöksnäring som världsarv. **Unescos konvention om tryggheten av det immateriella kulturarvet** fokuserar på hur länder kan stödja levande kulturarv som hantverk, traditioner, mat, uppträdanden etc. Se
<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/levande-traditioner---immateriella-kulturarv-.html>

I kapitel 10 föreslås framtagandet av en plan för hållbar besöksmålsutveckling av världsarven i Sverige. Eftersom de svenska världsarvsförvaltarna i de flesta fall är kommunala kan de inbjudas till ett utvecklingsarbete men måste också kunna avstå.

Det är inte alla världsarv som kan förväntas ha samma inställning till besöksnäringen: Skogskyrkogården, Örlogsstaden Karlskrona och Laponia är t.ex. helt andra slags företeelser än besöksmål som Skansen. Hälsingegårdarna är privatägda bostäder och vissa världsarv är delvis

stängda för besökare eller svåra att nå som Struves meridianbåge, Laponia, Birka/Hovgården samt Drottningholms slott (delvis) och Engelsbergs bruk deltar inte de svenska världsarvens samarbete och kan ha mindre intresse av en sådan plan.

Kapitel 11.2 Aktörer inom kulturturism

Vi ser positivt på att museerna och intresseorganisationen Sverige museer nämns i texten och att dessa kan samla aktörer inom besöksnäringen. Det finns stora möjligheter att stärka deras roll genom ökat internationellt samarbete mellan museer, se kommentar till 11.8.

På sidan 298 omnämns den frivilliga organisation som engagerar 14 av de svenska världsarven, den heter *Världsarv i Sverige*.

Kapitel 11.7 Destinationsutveckling och världsarv

Det finns ingen särskild svensk lagstiftning för bevarandet av världsarven: den svenska plan- och bygglagen m.fl. ger ramarna. Eftersom Världsarvs-konventionen är en mellanstatlig överenskommelse kan världsarvs-kommittén besluta att världsarv kan förlora sin världsarvsstatus. Det kan göras om t.ex. besöksnäringen innebär att de värden som landet angett i nomineringen av ett världsarv hotas. Senaste gången hände detta för Dresden 2009.

Sverige (genom Riksantikvarieämbetet) rapporterar regelbundet till Unesco om skötsel och förvaltning av de svenska världsarven och ländernas rapporter tas upp i möten med världsarvs-kommittén som kan besluta att stryka ett världsarv från listan. En riskbedömning kring ett sådant scenario bör finnas före genomförandet av stora satsningar på ökad turism i och kring svenska världsarv.

Vi vill påpeka att definitionen av världsarv i texten inte stämmer med konventionen. För konventionens definition se fotnot¹. I informationssammanhang är det vanligt att säga att konventionen omfattar *icke-flyttbara byggnader och naturområden*.

Texten beskriver inte heller vad världsarvs-konvention är: internationella konventioner är inte abstrakta överenskommelser utan konkreta verktyg, där det ingår att landet som ratificerat konventionen har lagstiftning och myndigheter, en fungerande förvaltning för världsarvet och ser till att det bevaras, rapporterar regelbundet om hur man arbetar med sina världsarv och anmäler utbyggnader av t.ex. infrastruktur nära världsarv till Unesco etc. Ansvaret staten har är alltså inte begränsat till att nominera till världsarvslistan. Världsarvs-konventionen är ett verktyg för det långsiktiga

bevarandet och världsarven som besöksmål är inte en del av konventionen.

På sidan 310 står att Världsarvskonventionen ”är en FN-konvention” – men det är en Unescokonvention som antagits av Unescos styrelse och Unescos medlemsländer.

Texten säger att konventionen kräver att länderna ska säkerställa att ” *dessa miljöer levandegörs*”. I konventionen finns begreppet i en text med fokus på utbildning, skydd och bevarande:

c) främja upprättandet eller utveckling av nationella eller regionala centra för utbildning i skydd, bevarande och levandegörande av kultur- och naturarvet samt uppmuntra vetenskaplig forskning på detta område. Det är alltså inte självklart att texten syftar på ”levandegöra som del i besöksnäringen” snarare levandegöra genom att utbilda och forska på centra av en typ som inte finns i Sverige.

Svenska världsarv kan bli mer intressanta för besökare om genom mer arbete med de **globala aspekterna av världsarvskonventionen** (”svenska världsarv i relation till världsarv i andra länder”) så att de kan ses som delar i ett globalt nätverk snarare än separata nedslag i historien. Det kan i sin tur göra svenska världsarv mer attraktiva för besökare som söker besöksmål med innehåll och vill kombinera besök med kunskapsinhämtning.

I Storbritannien har gjorts en genomgång av de värden som Unesco-samarbeten genererar - i och utanför världsarven – och där dras slutsatsen att nationellt Unescoarbete genererar intäkter på 100 miljoner pund/år. Rapporten finns på <https://www.unesco.org.uk/news/wider-value-of-unesco-to-the-uk/>.

Kapitel 11.8 Museerna

I betänkandet är museer nämnda som möjliga partners i utvecklingen av besöksnäringen. Ett viktigt verktyg i att utveckla detta kan vara nationellt och internationellt samarbete kring **Unescos rekommendation om museer och samlingar**. Den är den första globala texten som ger definitioner och förslag för samarbeten mellan museer. Svenska museer med internationell utblick och internationella kontakter skulle förmodligen också kunna verka som kvalitativa besöksmål med internationell utblick.

Kapitel 12 Måltidsturism

Vi vill lyfta fram att Östersund och Region Jämtland Härjedalen ingår i **Unescos nätverk för kreativa städer** (Creative Cities), där

städer/regioner kan söka till olika kreativa nätverk för samarbete inom gastronomi, hantverk och folkkonst, design, film, litteratur, musik och ”Media Art”. Nätverkets mål är att utbytet ska skapa en hållbar lokal tillväxt.

Östersund och Jämtland Härjedalen har stort inflytande och förtroende i det globala nätverket och genomförde bland annat nätverkets årsmöte samt en internationell forsknings-konferens 2016.

Årsmötet blev en framgång och belönades av Svenska Unescorådet med Svenska Unescopriset 2017. Östersund och regionen har fått stort genomslag för sitt arbete med kreativ gastronomi och genom sitt deltagande i nätverket stimulerat annat internationellt samarbete i staden/regionen.

Nätverket Unescos kreativa städer kan vara en viktig aktör i arbetet med den kommande strategin och Östersunds och Region Jämtland/Härjedalens erfarenheter från arbetet med matkultur bör uppmärksammas. Östersund samordnar de kreativa städerna som arbetar med gastronomi, kultur och turism inom ramen för Agenda 2030 i flera projekt för barn och unga, för kockar, för nordisk/baltisk samverkan, marknadsföring mot Kina etc. Mittuniversitetet bidrar med forskningssamverkan om mat och kultur i olika projekt, längs bl.a. Sidenvägen. Norrköping ingår i också i nätverket för kreativa städer inom området musik.

För mer information om nätverket se <https://en.unesco.org/creative-cities/home>.

Med vänliga hälsningar

Kerstin Lundman

ⁱ I denna konvention skall följande betraktas som kulturarv:

- Minnesmärken: arkitektoniska verk, monumentala skulpturer och målningar, element eller byggnadsverk av arkeologisk art, inskriptioner, grottbostäder samt flera företeelser tillsammans som är av särskilt stort universellt värde ur historisk, konstnärlig eller vetenskaplig synpunkt;
- Grupper av byggnader: grupper av fristående eller sammanhängande byggnader som på grund av sin arkitektur, enhetlighet eller belägenhet i landskapet är av särskilt stort universellt värde ur historisk, konstnärlig eller vetenskapliga synpunkt;
- Miljöer: verk skapade av människan eller av naturen och människan i förening samt områden innefattande arkeologiska miljöer som är av särskilt stort universellt värde ur historiskt, estetisk, etnologisk eller antropologisk synpunkt.

I denna konvention ska följande betraktas som naturarv:

- Naturföreteelser bestående av fysiska och biologiska formationer eller grupper av sådana formationer som är av särskilt stort universellt värde ur estetisk eller vetenskaplig synpunkt;
- Geologiska och fysiografiska formationer och klart avgränsade områden som utgör vistelsemiljö (habitat) för hotade djur- och växtarter av särskilt stort universellt värde ur forsknings- eller naturskyddssynpunkter;
- Naturmiljöer eller klart avgränsade naturområden som är av särskilt stort universellt värde ur forsknings- eller naturskyddssynpunkt eller på grund av deras naturskönhet.